

O'ZBEK TILIDAGI ETNOGRAFIK BIRLIKLARNI RAQAMLASHTIRISH VA ELEKTRON LUG'AT YARATISH MASALALARI

Ko'palova Gulshoda Shavkat qizi,

Renessans ta'lim universiteti Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi e-mail: gul_shod7@gmail.com

Ilmiy rahbar: Islomov Ikrom Xushboqovich,

Renessans ta'lim universiteti dotsenti, filologiya fanlari doktori

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17932620>

***Annotatsiya.** Maqolada o'zbek tilidagi etnografik birliklarni raqamlashtirish, ularni elektron va onlayn lug'at shaklida jamoatchilikka taqdim etish masalalari yoritilgan. Etnografizmlar – xalq hayoti, urf-odatlar, an'analar va madaniy tafakkurini aks ettiruvchi til birliklari bo'lib, tilshunoslikda alohida e'tiborni talab qiladi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida interaktiv platforma yaratish milliy til va madaniyatni saqlash hamda keng targ'ib qilishga xizmat qiladi.*

***Kalit so'zlar:** o'zbek tili, etnografizm, elektron lug'at, raqamlashtirish, milliy madaniyat, interaktiv platforma.*

Hozirgi kunda ushbu sohada mavjud bo'lgan elektron lug'atlar soni juda cheklangan bo'lib, mavjud imkoniyatlar va texnologik yechimlar orqali bu bo'shliqni to'ldirish zarurati ilmiy asos bilan ko'rsatib berilgan. Shu bilan birga, maqolada onlayn platforma yaratish, interaktiv tizimni joriy etish, multimedia vositalaridan foydalanish, ma'lumotlar bazasi shakllantirish hamda mobil ilovalar ishlab chiqish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari taraqqiyoti tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Tilni raqamlashtirish, leksik birliklarni elektron shaklda jamlash va ularni keng ommaga taqdim etish orqali nafaqat til, balki madaniy merosni ham asrab-avaylash va keng targ'ib etish mumkin bo'lmoqda. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, o'zbek tilida xalq hayoti, turmush tarzi, urf-odatlar va an'alarini aks ettiruvchi **etnografizmlarni** o'rganish, ularni to'plash, izohlash va elektron shaklda jamlash dolzarb va istiqbolli vazifalardan sanalmoqda.

Ma'lumki, etnografizmlar bu tilimizda xalqning milliy hayoti, qadriyatlar, udumlari va madaniy tafakkuri bilan bevosita bog'liq bo'lgan leksik birliklardir. Bunday birliklar turli lahja va shevalarda uchraydi, og'zaki nutqda faol qo'llaniladi va yozma adabiyotda ham madaniy konnotatsiyaga ega bo'lgan holatda namoyon bo'ladi. Afsuski, hozirgi kunda o'zbek tilida etnografik atamalarni izohlab beruvchi, tizimli tarzda tuzilgan, keng ommaga qulay bo'lgan **elektron yoki onlayn izohli**

lug'atlar deyarli mavjud emas. Bu esa mazkur sohada bo'shliq borligini va uni to'ldirish ehtiyoji tug'ilganini ko'rsatadi.

O'zbek xalqining boy etnografik madaniyati, hududiy rang-barangligi va tarixiy shakllangan urf-odatlarini zamirida yashiringan til birliklarini aniqlash, ularni izohlash, tarixiy va madaniy kontekstda tushuntirish, tasniflash va zamonaviy texnologiyalar vositasida raqamlashtirib, interaktiv platforma shaklida jamoatchilikka taqdim etish milliy til va madaniyatni saqlash va rivojlantirish yo'lidagi muhim qadamdir.

O'zbek tilidagi etnografizmlarni chuqur o'rganish, izohlash va **onlayn izohli lug'at** shaklida taqdim etish orqali zamonaviy foydalanuvchilarga: tilshunoslarga, talabalar va tadqiqotchilarga, shuningdek, o'z milliy merosiga qiziquvchi keng jamoatchilikka xizmat qilish ta'minlanadi.

O'zbek tilidagi etnografik atamalar, an'analar, urf-odatlar, va madaniy elementlarni batafsil izohlar bilan taqdim etish orqali milliy tilni, madaniyatni va merosni saqlash va rivojlantirishga erishish mumkin. Buning uchun quyidagi kabi vazifalarning amalga oshirilishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- o'zbek xalqining turli hududlaridagi etnografik atamalarni yig'ish, tasniflash va tizimlash.
- har bir etnografizmga izohlar va tushuntirishlar kiritish. Bularga an'anaviy, etnografik, tarixiy va lingvistik kontekstlarni o'z ichiga olgan tushuntirishlar kiradi.
- interaktiv platforma yaratish: Onlayn platforma yaratish, foydalanuvchilarga izohli lug'atni onlayn tarzda ishlatish imkonini berish.
- milliy madaniyatni targ'ib qilish: Mahalliy etnografik elementlarni, tilni va urf-odatlarini dunyoga tanitish va saqlash.

Mazkur vazifalarning amalga oshirilishi ham muayyan muddat va vaqtni hamda aniq vazifalarni taqozo qiladi. Shunga muvofiq quyidagilarning qayd qilinishi ham lozim:

- etnografik atamalarni o'rganish, xalq orasida ishlatilayotgan so'z va ifodalarni yig'ish.
- mahalliy xalqaro adabiyotlar, ilmiy ishlar, etnografik tadqiqotlar, intervyular, video materiallar va ma'lumotlar to'plash.
- etnografizmning turli yo'nalishlariga qarab (masalan, urf-odatlar, an'analar, milliy kiyimlar, taomlar, musiqalar va boshqalar) tasniflash.
- har bir atamaning izohlarini va uning tarixiy, ijtimoiy, madaniy kontekstini kiritish.

– lugʻat platformasini yaratish. web-sayt yoki mobil ilova ishlab chiqish: oson foydalaniladigan onlayn platforma yaratish. foydalanuvchi soʻroviga javob beruvchi tizimni yaratish.

– interaktiv elementlar: qidiruv tizimi, teglar, kategoriyalar, soʻrovlar va foydalanuvchi fikr-mulohazalari boʻlimlari.

– multimedia: vizual tasvirlar, videolar va audio fayllar bilan interaktiv tajriba yaratish.

– mutaxassis va etnograflar bilan hamkorlik: yigʻilgan maʼlumotlarni tasdiqlash va tekshirish uchun soha mutaxassislari bilan hamkorlik

– oʻzbekiston va xorijda targʻib qilish. loyiha boʻyicha axborot kampaniyalari oʻtkazish, madaniyat markazlari, universitetlar va ilmiy tashkilotlar bilan hamkorlik.

– foydalanuvchilarni jalb qilish: tarmoq marketingi, ijtimoiy media, webinarlar va onlayn seminarlar orqali auditoriyani jalb qilish.

– veb-texnologiyalar: html5, css3, javascript, react yoki angular kabi texnologiyalar asosida veb-platforma yaratish.

– maʼlumotlar bazasi: mysql yoki mongodb kabi maʼlumotlar bazasini ishlatish, maʼlumotlarni tizimlashtirish va izlash imkoniyatlarini taʼminlash.

– mobil ilova: ios va android platformalarida ishlaydigan mobil ilovalar yaratish.

Yuqorida qayd qilingan masala, vazifalarning hal qilinishi lingvistik, ijtimoiy, madaniy kabi omillar bilan bogʻliqlik kasb etadi. Jumladan, milliy merosni saqlash, mahalliy etnografik atamalarni saqlab qolish va yangi avlodga yetkazish orqali milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish. Tilni rivojlantirish, oʻzbek tilining boyligini va rang-barangligini namoyon qilish, soʻz boyligini kengaytirish va til oʻrganishni yengillashtirish.

Etnografizmlarning elektron izohli lugʻatini yaratish boʻyicha loyiha, milliy tilni saqlash va rivojlantirish, shuningdek, oʻzbek xalqining madaniy merosini dunyoga tanitish uchun muhim ahamiyatga ega. Onlayn platforma va interaktiv elementlar yordamida, bu loyiha jamiyatga foydali va samarali xizmatni taqdim etadi.

Hozirgi vaqtda oʻzbek tilida etnografizmlarning izohli elektron yoki onlayn lugʻatlari yaratilganligi haqida aniq va keng tarqalgan namunalar mavjud emas. Biroq baʼzi internet resurslarida til va madaniyatga oid maʼlumotlar, jumladan, etnografik atamalarni tushuntiruvchi lugʻatlar va maʼlumotlar mavjud. Quyidagi imkoniyatlar va resurslar mavjud boʻlishi mumkin:

1. Oʻzbek tilining izohli lugʻati (onlayn versiyasi): Oʻzbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi tomonidan ishlab chiqilgan izohli lugʻatlar mavjud. Ular asosan

soʻzlarning lugʻaviy maʼnolari va oʻzbek tilining grammatika tizimini tushuntirishga yoʻnaltirilgan, lekin etnografik soʻzlar va madaniy atamalarni ham oʻz ichiga olish mumkin.

2. Milliy madaniyat va urf-odatlariga oid resurslar: Oʻzbekistonning madaniy merosiga bagʻishlangan baʼzi onlayn platformalar, bloglar yoki ilmiy tadqiqotlar mavjud boʻlib, ular turli etnografik tushunchalarni tushuntiradi. Masalan, “Oʻzbekistonning madaniy merosi” yoki “Mahalliy urf-odatlar va anʼanalar” haqidagi resurslar.

3. Oʻzbek tilining dialekt va lahja lugʻatlari: baʼi ilmiy ishlar va tadqiqotlar, shu jumladan, onlayn resurslar, oʻzbek tilining turli hududiy dialektlarini va ularga xos etnografik soʻzlarni oʻrganishga qaratilgan. Bu turdagi lugʻatlar koʻproq mintaqaviy va etnografik atamalarni oʻz ichiga olishi mumkin.

Hozircha oʻzbek tilida etnografizm va madaniy atamalarni batafsil izohlaydigan maxsus izohli onlayn lugʻatlar yoʻq, lekin bunday lugʻatlarni yaratish uchun texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlar imkoniyatlari mavjud. Raqamli platformalar yaratish uchun zarur texnologiyalar (masalan, veb-saytlar, mobil ilovalar, maʼlumotlar bazalari) allaqachon mavjud va ulardan foydalanish mumkin.

Hozirgi vaqtda oʻzbek tilidagi etnografik atamalarni oʻz ichiga olgan maxsus izohli lugʻatlar hali keng tarqalgan emas, ammo bu sohada loyiha yaratish va ishlanmalar qilish imkoniyatlari katta. Etnografik lugʻatning onlayn platformasini, mobil ilovasini yaratish Oʻzbekistonning madaniy merosini saqlash va taqdim etish uchun samarali vosita sifatida qayd qilinishi shubhasiz.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Tilni raqamlashtirish va leksik birliklarni elektron shaklda jamlash orqali nafaqat til, balki milliy madaniyat va merosni saqlash, rivojlantirish va targʻib etish mumkin. Shu nuqtayi nazardan, oʻzbek tilida xalq hayoti, urf-odatlarini, anʼanalarini aks ettiruvchi etnografizmlarni oʻrganish, ularni toʻplash va izohlash dolzarb vazifa sifatida ahamiyatga ega.

Bugungi kunda oʻzbek tilidagi milliy-madaniy birliklarni leksikografik tahlil qilish, ularni ilmiy asosda izohlash va zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida elektron yoki onlayn lugʻat shaklida jamoatchilikka taqdim etish masalalari ham dolzarblik kasb etmoqda. Milliy-madaniy birliklar, etnografizmlar, yaʼni oʻzbek xalqining milliy hayoti, qadriyatlarini, urf-odatlarini, anʼanalari va madaniy tafakkurini aks ettiruvchi til birliklari – tilshunoslikda alohida ilmiy eʼtiborni talab qiladi.

Hozirgi kunda ushbu sohada mavjud boʻlgan elektron lugʻatlar soni juda cheklangan boʻlib, mavjud imkoniyatlar va texnologik yechimlar orqali bu boʻshliqni toʻldirish zarurati ilmiy asos bilan koʻrsatib berilgan. Shu bilan birga, onlayn

platforma yaratish, interaktiv tizimni joriy etish, multimedia vositalaridan foydalanish, ma'lumotlar bazasi shakllantirish hamda mobil ilovalar ishlab chiqish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Mazkur loyiha o'zbek tilining leksik boyligini saqlash, milliy madaniyatni keng targ'ib qilish va jamoatchilikka qulay tarzda taqdim etish borasida muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Shu bilan birga, elektron va onlayn lug'atlarni yaratish orqali tilning zamonaviy raqamli kontekstda rivojlanishiga ham hissa qo'shilishi kutilmoqda.

Etnografizmlar – xalqning milliy hayoti, qadriyatlari, udumlari va madaniy tafakkuri bilan bog'liq leksik birliklardir. Ular turli lahja va shevalarda uchraydi, og'zaki nutqda faol qo'llaniladi va yozma adabiyotda madaniy konnotatsiyaga ega. Hozirgi kunda o'zbek tilida etnografik atamalarni tizimli izohlaydigan elektron yoki onlayn lug'atlar deyarli mavjud emas. Bu esa mazkur sohada bo'shliq borligini va uni to'ldirish zaruratini ko'rsatadi.

O'zbek tilidagi etnografik birliklarni aniqlash, izohlash, tasniflash va interaktiv raqamli platforma shaklida jamoatchilikka taqdim etish doirasida quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb sanaladi:

- 1) hududiy etnografik atamalarni yig'ish, tasniflash va tizimlash;
- 2) har bir etnografizmga an'anaviy, etnografik, tarixiy va lingvistik kontekstlarni o'z ichiga olgan izohlar berish;
- 3) onlayn platforma yaratish, foydalanuvchilarga interaktiv tarzda ishlatish imkonini taqdim etish;
- 4) multimedia vositalari: vizual tasvirlar, audio va video materiallar yordamida interaktiv tajriba yaratish;
- 5) mutaxassis va etnograflar bilan hamkorlik, ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlash;
- 6) milliy madaniyatni targ'ib qilish va foydalanuvchilarni jalb qilish.

Loyihani amalga oshirish uchun HTML5, CSS3, JavaScript, React yoki Angular kabi veb-texnologiyalar, MySQL yoki MongoDB ma'lumotlar bazalari, shuningdek, iOS va Android platformalarida ishlaydigan mobil ilovalar qo'llanilishi mumkin. Interaktiv tizim qidiruv, teglar, kategoriyalar va foydalanuvchi fikr-mulohazalari bo'limlarini o'z ichiga oladi.

Mazkur loyiha o'zbek tilining leksik boyligini saqlash, milliy madaniyatni keng targ'ib qilish va jamoatchilikka qulay tarzda taqdim etish borasida muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Shu bilan birga, elektron va onlayn lug'atlarni yaratish orqali tilning zamonaviy raqamli kontekstda rivojlanishiga ham hissa qo'shilishi kutilmoqda.

Etnografizmlarning elektron izohli lug'ati o'zbek tilining boyligini saqlash, milliy madaniyat va merosni targ'ib qilish hamda tilshunoslar, talabalar va keng jamoatchilik uchun foydali ma'lumot manbai sifatida xizmat qiladi. Loyihaning amalga oshirilishi milliy til va madaniyatni raqamli kontekstda saqlash va rivojlantirishga muhim hissa qo'shadi.

O'zbek tilidagi etnografik birliklarni elektron lug'at shaklida taqdim etish orqali til boyligini saqlash, milliy merosni keng targ'ib qilish va foydalanuvchilarga interaktiv, qulay platforma yaratish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar asosida raqamlashtirilgan etnografizmlarning elektron lug'ati tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida yangi imkoniyatlar yaratadi hamda milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish yo'lida muhim ilmiy va amaliy qadam bo'ladi.